

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК

ЈОВАН ГРЧИЋ

У НОВОМ САДУ, 2. ОКТОБРА 1894.

ПЕСНИШТВО

НА ГРОБЉУ

Вде робље смрти тихим санком спава;
Кроз жалосне врбе рани ветар хуји,
Мене гуши мирис од цвећа и трава
И дах чудног санка, што из гроба струји.
Умиру ми чула, склапају се веће —
Без жалости, суза и без опроштаја
Моје срце бије све ређе и ређе —
Ја тихо скончавам сред пролетњег сјаја

И чујем где тихо на скривену месту
Кукавица кука; више моје главе
Цврчи црна грана на староме бресту
И шапат се диже из високе траве.
И осећам како векови пролећу,
Са глухим јауком човечанских рана,
Равнодушно к'о што облаци се крећу
И тону у струје плавог океана.

Ленскиј

ДОМОВИНИ

К'о древни Тиртеј ја бих свештену харфу диго,
Нек силни звук заори,
И тужну опево судбу, подвиг и тешко иго,
Што тебе, мајко, мори.
И певајућ' слободу прешо бих твоје стране,
Село и бурни град!...
Ал' камо светило дивно кроз мрачне и тешке дане?
Камо божански над?

Успаван живот труне, витешки понос нао,
Грешни завладо срам,
А демон изгнања страшног у прах ти светиње дао
И драги и свети храм.
Над рушевином твојом у часих очајања
Преносећ' тешки јад,
Спустив свештену харфу ту песник прошлост сања
И сузе лије млад...

Јов. А. Д.

ШУМСКА МОЛИТВА

(АНТОМ ПИИ)

Кроз буково лисно грање
С црквице се звоно чује,
А с дрвећа цвркутање —
Жубор птица песме снује.

Лисје шуми па се нија
И савија киту пуну,
Уз цвеће се цветак свија,
Љускајући своју крупу.

Поточићем сребро тече,
Бистра капља маховином,
Лахор хлади мило вече,
Љубећ' цветак са милином.

Да л' то наша блага лица
Слази небо у сјајности?
— То ј' вечерња молитвица
Лисне шуме у тајности!

Авра Гавриловић

НА ДУНАВУ

(PETŐFI SÁNDOR)

Реко, твоје срце већ колико пута
Брод крилати цена и олуја љута!

Па како је рана дубока и дуга
Какву на срдашцу не оставља туга!

Па ипак, кад лађа и олуја мине,
Рана се замлади и бол одумине.

Ал' кад бол срдашце један пут подели,
Нема тог мелема да рану исцели.

Ленскиј

СТРУЧАК МИЛОДУВА

ПРИКАЗАНО ГВИЦИ М. ЖИВАНОВИЋЕВОЈ

I

Краја до на крај колико је широке
Босне, мало ти је љепшијех мјеста него
што је наша Бијељина. Равна и плодна
Посавина, мајчин сине, па нигдје ни педља зе-
мље, а да га вриједна рука није — Бож' 'про-
сти — у сами рај претворила. Начичкале се
свуд вароши и села и прострле се плодне њиве,
ливаде, оранице, па кад с Мајевице погледаш
на ту широку раван, а ти не можеш да не
прифатиш за фес па да не уздахнеш:

— Да дивне ли земље, их, милостиви Бо-
же мој! . . .

А тек ти око запне за Бијељину, па не
можеш да је се нагледаш. Та шта ово, шта
оно, пара јој нема, пријатељу, колико си грје-
шном ногом кадар прећи.

А што је тако лијепа, то икако, ама што
је живот — мани се! Све бујно, здраво, ве-
село а — богато. Не зна ти се ту шта је јад,
не зна шта је невоља. На ливадама све цвјета,
а шљивици пуни па родни и благословени . . .

А чаршија окићена и шарена — све ма-
газа до магаче, а чаршинлије све наши тргов-
ци. Е можеш наћи у њој, што ти само срце
пожели. Није то ни сарајевски безистан ни мо-
старски кујунџилук, ама је чаршија, што не
може над њу.

И газда Перо Живковић бјеше трговац, бог-
гат човјек. Дућан велик, пун, а по ћепенцима
све скупа роба сарајевска, бугарска и шаба-

чка, па од његова дућана куд поћеш, јал де-
сно, јал лијево, све дућани, све магаче, све
љепша од љепше, све богатија од богатије.

Ето, тако је у нашој Бијељини.

II

Кад поћеш од Јањице поред цркве и свр-
неш пут Лединака, и сад на ћошку видиш ви-
соку и угледну кућу. Затвара је велика капија,
а на њој стоји гвозден балкон. Велик дуд раз-
гранао се и заклонио читаву једну страну.

То ти је кућа газда-Пере Живковића.

Е могу још да памтим, кад те велике куће
на том мјесту није никако било. Неке дрвена-
ре бијаху туд све од Јовичићева милћа па аман
све до Текићеве ограде, а сад на том мјесту
видиш кућу, лијепу, угледну — читав град.

Али и живио је газда Перо, к'о ни један
друг што није. Богат, па уман, па и у суду,
и у општини, и у друштву увијек — прво мјесто.

Кад зазврје кочије из далека, немој се ни
осврнути. Знај, мајчин сине, то иде газда Перо.

Имаћаше сваког добра, само једно Бог му
не даде. Е сто пута к'о ни једном рекох:

— И Бог чојку да све, ама му не да че-
сто баш што му срце највише жуди.

Газда Перо не имаћаше мушке ћеце. Не
имаћаше, а само га срце за тим бољело.

— Тјешим се, рекао би, имам Сајку . . .
Та ваља ми, валај, Сајка баш за мушку главу.

— Их како мушку главу! — велим ја. —

Ваља, Перо брате, ја шта већ ваља!...

Ал' Сајка и бјеше ђевојка, рођо мој, да је не би аман у свој Посавини нашао! Мани се, чоче, ко је није видио, није му ни око запело за њом.

Висока раста к'о сама севлија. Плаве дугачке косе, очи крупне, плаве, а обрве црне. Лице бијело па ружичасто, к'о ружом ђурђевданком да си га навукао. Грудн, Боже, није већ чисто одскочиле а пуне, па кад заигра у колу, а ти гледаш, гледаш, а све ти нека милина бриди под кошуљом.

А што бјеше умна! А њен домазлук! Њено се чудо причало...

Ето така бјеше Сајка газда-Перина.

Их, колико ли је момака за њом уздахнуло! Колико ли је рекло: Благо си га оном, чија се назове! Али ни један не могаде је заискати у газда-Пере, ни један не могаде рећи: Би Сајка за ме... јал: воли ме... јал: апикујемо...

III

Коло у нас в'ома у хадегу. У нас ни свеца ни неђеље а да не заигра јал на Лединцима, јал на Дашници, јал пред црквом. Ту су све цуре, ту сви момци, а кад се коло поведе, а ти све уживаш.

У колу најљепша цура Сајка газда-Перина. Момци само гледају, а сви би да је однесу на очима. Али један бјеше свезао највећи севдах... Кад би се у коло ухватио до ње, е није могао а да јој макар ријеч не прозбори, а толико шћеде, ама колико је — потома се Сајка!...

Бјеше то Нико Поповић, младић лијеп, угледан, да му је међу свом осталом омладином мало пара било. Сви наши момци вољели су га и љубили, као што ни један не бјеше љубљен, а ђевојке — е није друге већ би га у чеврију увезле.

Само једно бјеше што га је пекло — бјеше сиромаш. У Бијељину дошао к'о дијете, па тек нешто отпочео, али ваљан, брате, к'о мало који. Његовим рукама и његовој памети позавидио би ма који други момак. Дућан му бјеше код Миркова сокака.

Но сваком бјеше мио — чудо божје...

А и бјеше веселац, шалција, па на сижелу јал у колу да се искривш од његовијех шала, а кад зајјева — грло к'о у ђевојке... Ваздан

весео па оран било на игру, било на пјесму — на што ти срце хоће.

Само у неко доба као да се момак свосве промијену. Постаде замишљен, дертли, па се окарио, љуто окарио.

Виђели то момци и ђевојке, а нико не зна: што то, откуд то.

Ђевојке чисто нешто не би мариле ни у коло. Све некуд мртво... Пустн Нико к'о оловом да си га залио...

— Еј, Нико море, дед Бога ти, што то... рекао би који, а он се само осмјехне, па одмахне главом. Ако је ико пазио, видио би, како му поглед пође на Сајку и ту као да се прикује.

IV

Свијет је у нас веома чудан, ако ћеш баш и рђав. Да видиш, он не разбира, је ли ти мило или није, већ ако нема што о теби рећи, а он измисли. Створи, Бож' прости, што ни у сну ниси снијевао.

У неко доба поче говорити: Нико Поповић заволио Сајку Живковићеву. Момак да умре за њом, а она баш к'о и не мари за то.

Неко вели: јест; неко: није. Неко вели: баш једно за друго; а неко: њему и махани.

— Зар Сајка? — говораху. — Та она ће ти наћи најбољег вољ' ти Шапчанина, вољ' ти Брчанина јал Тузлака... Живковићева је то кћи, мајчин сине, не бери ти о њој бриге!... Истина и Нико је младић... али залуду — празна не пуца!...

Свијет као свијет.

То се говоркало тајно, није да рекнеш баш очик, али Нико је чуо. Чуо момак а само га је срце забољело.

У том и Мала Госпојина. Крај Бијељине у Драгаљевцу слави црква. Сав свијет дође онамо — из Брчког, из Тузле, из Шамца, Модриче и чак из Шапца и Митровице...

И у нас ништа без кола... Коло све бруји... Ту сви наши момци, ту цуре, ту сви...

Нашим момцима није баш да рекнеш мило, кад доходе јабанције. Истина и јабанције су младеж, младићи, али ето опет нешто није им баш по вољи...

У колу било све што може стопу дићи... Цуре, Боже, свака к'о да је уписана. Ту Анка, ту Ружа, ту Мага, ту Љуба, ту Марина, ту Сока, ту све најљепше цуре. Али ту ти је и Сајка, лијепа ћерка газда-Пере Живковића. Ту и Нико Поповић и сва наша млађарија.

Нико водио коло, до Нике Сајка а до Сајке све јабанције један до другог. Све гледали, који ће да се ухвати до ње — е није друкчије него баш сваки се упео, као да у колу нема ни једне више живе цуре.

Касно у вече пустило се коло. Ништа не бјеше мимо обично, а не прођоше ни два дана, пуче глас:

— Сајку Живковићеву просили!...

Неко вели: Шапчани; неко: Брчани; а неко вели: неки трговац из Лознице.

Неко вели: отац хоће, она не ће; неко: она хоће, отац не ће; неко опет: не ће она па не ће ни отац ни мати јој.

Најпошље умуче глас.

Таки је свијет код нас.

V

Из протина сокака, како од Дашнице идеш, има узан сокак, што води према Живковића кући. Крај тог сокака ограда је његова и његов одацилук, ће шљиве суши. Отуд се пређе у башчу, из башче у авлију.

Туда је у тихо ноћно доба пролазио Нико Поповић и доходио Сајци под пенцер. То нико жив није знао, осим њих двоје, Бог и мека мјесечина.

Газда Перо волио је Нику, али Сајка је крила састанке као гуја што ноге сакрије. Шћео је бабо да сачува своју Сајку, а да с њом никоја мушка глава не прозбори.

Али срце не пита.

До у позно доба стајали су њих двоје и разговарали. Она бјеше пуна бола, а Нико пун утјехе. Вајкала му се, како је свијет рђав, како је спомиње и мира од њега нема.

— Не знам, Нико, али овај свијет се баш изузео на ме! Као да никог живог немају, већ све мене и тебе... Бојим се — чуће тата, а знаш какви је.

А Нико би је тјешо, тјешо и разговарао; али никад једно другом не рече: волим те, јал: љубим те, јал тако што... Скоро свако вече очекивала би, а чим би се чуо шум у авлији, она би лагано ошкринула канат од пенцера... Никад није преспала... увијек је очекивала, а кад не би дошао, а она цио сутри дан бјеше кајли. За што то, откуд то — не знађаше, али бјеше тужна.

— Све бадава али баш нема ти ни једног момка као што је тај Нико Поповић... Све ти цаба јабанције, али Нико баш једноч мо-

мак!... мислила би често, а кошуљица на лијевој страни одскакивала би и Сајка сва застрепа од неких чудних мисли.

И тако из дана у дан.

VI

Дошла и зима. Поледило све, а по сокацима јуре саонице. Небо увијек сиво, земља тужна, суморна, а дани сумрачни и ледени. Тек кад се спусти вече а оно чујеш како ти хладни сјеверац наноси пјесму. што се пјева сад на оној сад на овој страни. Отпочела су сијела, отпочеле пјесме.

И у газда-Пере Живковића сједило се до у позно доба ноћи. Сајци увијек пуне руке посла. Отац јој сваки час доноси сад свилу, сад злато, сад бега, а она везе, ради... Чудо јој нешто... отац навалио па доноси и нуди је радом, као да ће је сутра удати.

— Ради, чедо моје, рекао би он. Нека ти зима не прође узаман. Што за једну зимњу вече урадиш, то је више нег' за два љетна дана.

А Сајка шила, везла, радила — Боже, па јој мило! Свега доста. А зима је пролазила као на крилима.

— Хм! — учини једноч Нико.

— Шта то, Нико? — упитаће Сајка.

— Е, твој те бабо баш плахо опрема, Сајка... не знам... или може бити и гријешим.

— А шта то, Бога ти, Нико? — упитаће Сајка.

— Ама чини ми се баш, Сајка... то ми нешто слуги.

— Их, бјежи, Бога ти! — присјети се Сајка па поцрвене.

И од те вечери поче Сајка да размишља, шта је то баш, те отац доноси сад ово, сад оно. Она није још ни отпорила једну чеврију, а он ето носи без, па злато.

— Ево, Сајка, почни сад друго.

Трпила Сајка дуго и дуго, док једном грунуше јој сузе као из ибрика, па се зајеца.

— Ја не знам, мајко, шта је ово, Бога ти?!... Што отац навалио?!... За Бога, да није што... а знаш, свијет је оно онда и говорио.

— Бјежи, јадна! — тјешила би је мајка. — Хоће човјек да имаш свега, ја шта... Не ће да се застиди, кад буде... ја шта... да рекну: ех ово, ех оно... него нека све... Ех, а ти одма'...

А и мајки баш да рекнеш нешто... ето

и јес' и није чудно. Питала би га, али опет не може, човек је... старији је, а мијешати се у његов конат... аја!...

VII

Дошао Божић, па радост — пјевало се, пуцало се, све звони... Па и Јовањ дан, крсно име, па и Савин дан, а примицало се прољеће. Мразови окопнили а сњегови стали. Све је пошло унапријед.

Нико је Сајци често доходио. Она сва срећна. Често јој говори:

— Валај, Сајка, ама баш да ти не дођем, не знам шта бих... Не знам... ама баш да рекнеш... тешко ми...

— И мени, Нико... Ја баш се свикла, па кад не дођеш за дуже, а мени све некако... мучно ми.

— Вараш, Сајка! — рекао би Нико, па би се осмехнуо. Мило му.

Тако би наставили разговор. Боже, увијек нешто имају да разговарају, а кад се растану, а они само мисле — откуд оне ријечи.

А Нико срећан... срећан што га Сајка толико бегенише, па већ не може, већ гори од живе жеље. Та да си му дао Бијељину, не би ти остао, кад би кренуо к њој... А ту ако ћеш стајаће до у зору... Срце пуца од зиме, а њему није студено.

*

Једне ноћи уснула Сајка чудан сан. Као нека густа шума а она била с Ником... па се као растала па као пошла сама, а што више ишла, све је више малаксавала... Небо било страшно... а на небу црн мјесец... Тек дошла до једног дрвета а са гране паде нешто — читаво клупче змија... Она хтједе као бјекати, али ноге малаксале. У даљини спазила Нику гдје јури к њој... али змије се развише из клупчета... те на њу. Сајка врисну и — пробуди се.

Срце јој је силно лупало а хладан зној осуо јој лијепо чело. Прекрсти се.

И у јутро свану заиета црн петак.

Било то некако уз часни пост. Газда Перо тек устао, узео филцан и чибук па ће зовнути жену.

— Анице — вели — зови Сајку!

— Зар Сајку? — питаше жена.

Она застаде и гледаше га Газда Перо ср-

као каву, избацавао густе димове и нешто дубоко мислио.

У то Сајка.

— Сједи, Сајка... учини у неко доба отац јој па се помаче.

Сајку на једноч прођоше мрави. Поблиједи дијете а уснице јој почеше дрхтати. Све јој нешто чудно.

— Сајка, ја сам те родио и, видиш, ова твоја мати. Ми смо ти овђе на земљи једини твоји пријатељи. Ми смо те родили и ми... баш желимо... наша је жеља...

И човјек стаде — запе. Очи му се заблисташе.

— Жеља је и моја и твоје матере — поче опет — Још јесенас, кад но коло у Драгаљевцу, ти си била, знаш... Бегенисао те Стево Вилајић из Тузле...

Ту опет застаде.

— И просио те — рече. — Ја сам твој отац и знаш да желим, јер ти си моје драго дијете... И ја сам те дао...

Врисну Сајка, као да је гуја уједе.

Сав сан, што је те ноћи сањала, изађе јој пред очи. Сузе јој грунуше низ образе и стадоше падати низ лице у груди. Стиште објема рукама очи и загрли оца.

— Јаој, бабо!... Јаој, бабо мој!... Зар ти ту несрећу од своје Сајке учинио!... вришти цура.

А и отац и мати плачу — Сајка највише.

— Ех, није то, брајко, као ти што мислиш! — у неко доба истом ће отац. — Стево је богат... добар... лијеп младић, Сајка. То је фамилија... трговина... да видиш баш, бићеш срећна... као код твог бабе — једва изговори.

Их, баш му зорли, тешко му.

Туга у кући Живковићевој — туга као ни један пут. Баш к'о друга кућа да поста. Све зашутило, све тужно, све суморно.

Сајка нити што једе нити пије, а за неколико дана к'о — ни она Сајка.

Истом ће свијет:

— Испрошена... испрошена Сајка Живковића... још оно јесенас за Стеву Вилајића у Тузлу... а сватови у неђељу по Ђурђев-дану.

Па тек:

— Она да свисне... не ће!... а отац дао човјеку ријеч... Газда Перо тек не ће тако лако повући.

И о том звони, звони сва Бијељина.

VIII

Зао глас сто грла има. Пукао гром из ве-
дра неба и удрио у само срце Нике Поповића.
Момак чуо, па од јада да памет изгуби.

Види како га свако гледа као испод обрве.
Жале га... Чују да је волио Сајку... да је
умирао за Сајком.

Цјевају момци:

Бисер сије Живковића Сајка,
Бисер сије па бисеру збори:
„Мој бисере, мој с мора дилбере!
Нижи ми се у дуге ђердане,
Да пребројим све зрно по зрно:
Колико је бисерових зрна,
Толико ми суза у очима;
А колико дугачких ђердана,
Толико ми на срдашцу рана.“

Па тек:

Двоје драго напоредо расло,
Бор високи и танана јела,
У љубави милост проводили...

И ту припијевали Нику... припијевали
младожењу.

Чује и Сајка... а сузе никад стати. Од
оног дана, како јој рекао отац, нема часа да
не заплаче.

Кад у вече легне у бијеле душеке, пот-
краде се па под јорганом да се зацене од плача.

Тјешу отац, тјешу мајка — сведно.

Е жао и газда-Пери... али не знађаше
шта жали Сајка. Говорио би жени:

— Жао јој нас, њезине куће... њезиних
родитеља. Ама, жено, валај и ја стар па баш
не знам како ћу је прегорети.

Тако они.

А Нико?

Их, остави, брате!... Неко вели: и про-
пио се од дерта! Јаду нема краја, а и он про-
мијенио се младић, па као сав позеленио.

IX

Мјесечина као дан... Прољеће већ па ваз-
дух пун мириса. Мири цвијеће, мири бујна тра-
ва, па ти се чисто груди надимљу од неког
миља.

Сутра је Ђурђев дан.

Цијелу вече ориле се пјесме по Бијељини,
јер нема ти веселијег дана од Ђурђев-дана...
Тек у неко доба умукло све. Мјесечина се
разлила баш као сребро по мирним крововима,
а чујеш у башчи гдје зрикавац цврчи.

У очи Ђурђев-дана иду наши момци по
ђевојачким башчама и сијеку милодув.

Таки хадет!

Они подсијеку милодув па се пошље као
истражује: ко је подсијекао... кад је подси-
јекао... како смије подсијећи...

Као младост!

Дубоко доба ноћи бјеше, кад Сајка сјеђаше
поред пенџере. Мисли јој се разишле по мје-
сечини, а туга стисла јој срце, па да је пре-
кине. Сузе су падале из очију.

— А ко ће у мојој башчи да подсијече
милодув, јаој, мајко моја тужна!... шаптала
је она. Сјеђала се како јој лани подсијекао
Нико, па како јој метнуо бјеше на пенџер, па
како јој говорио... Сјеђала се, а јецала је
од туге као и увијек кад се сјети Нике.

— Сад ни да чује за ме, као баш к'о да
ме ни живе није, јадна мајко моја... плакаше
Сајка, а срце да пукне од неке жалости.

»Испрошена и прстенована...« паде јој на
ум она пјесма.

Истом нешто шушну — и Сајка лијепо
спрам мјесечине виђе ће се отворише башчен-
ска врата.

Тихо, нечујно уђе у авлију Нико.

Код ограде бијаше цвијеће. Милодув се
разграно уз ограду и она виђе како приђе
Нико и зареза ножем. Узе једну грану и пође
преко авлије.

Сајки закуца срце силно, страховито, као
никад прије. Нико приђе прозору и устукну.
Виђе њу.

— Сајка! — учини, па стаде као укопан.

— Добро вече, Сајка! — настави тихо и
приђе пенџеру.

Сајка не м'же одазвати. Она бризну у плач.

— Зар ти опет... Нико? — хтједе да
запита.

— Шта, Сајка?... Може бити теби и није
мило... а ја као велим — још ово једно
вече... Па већ — и Бог зна!...

И стиште руком за лијеву страну. И једно
и друго умуклоше. У другој соби чуло се како
спавају њен отац и мати.

— Нико... ја не знам... али ја живит'
не могу... Богу вјеруј... Није ми дуг жи-
вот. Од како ми отац рече... ја болујем.

Нико ћуташе и гледаше преда се. Момку
памет да се преврне од јада.

— Ох, Сајка, не говори... јер ћу сви-
снути... Та ти ћеш бити срећна. Отићи ћеш

далеко... бићеш богата... А Стево Вилај...
 ах, Стево је добар... да бољи не може бити!..
 Бићеш сретна... а ја већ...

Сајка убрза јецање. Обоје заћугаше.

Канда је и он плакао...

Стучак милодува окреташе се у његовој
 руци. Жалосни његов мирис дизао се око ње-
 гове главе.

— Не рекох ти никад, Сајка, колико те
 волим... али ти си знала, као и ја што сам
 знао... Ама шта ћу... шта могу!... Сад је
 све касно!...

— Касно? — учини Сајка.

— Касно! — понови Нико.

— Није, Нико... није ми отето да те
 волим... волићу те, умираћу... и кад очи
 стиснем, мислићу о теби, па опет....

И све тако, и све тако.

Истом у неко доба поче Нико.

— Сајка — вели — хајде са мном!...

Ако знаш шта је јад... хајде са мном, јер
 ја и онако живу те не ћу пустити за њ. Ако
 знаш шта је јад... ако хајеш за ме!...

Сајка престаде јецати.

Осјети како се поче под њом да измиче
 земља и све пође око ње. Она се тврдо при-
 држа за пенџер.

Лице јој на једном суну.

— Ах, вараш, Нико... шалиш се....
 није озбиље!....

— Хајде Сајка... па буди моја... ја ћу
 те бранити... љубићу те...

Сајка је дуго плакала, нешто од радости,
 а нешто од страха.

То вече побјегне с Ником.

X

У кући Живковићевој плач, кукњава. Од-
 мах се рашчуло, одмах се разазнало и одмах
 се удрило у плач.

Мати Сајчина плаче, као да је Сајку мртву
 пружила, а газда-Пери тежи дан није дошао.

— Зар она тако?... Зар моја Сајка?...
 Зар моје дијете?... Па онај Нико?... Ах!...

Тешко му а све косу чупа.

Срамота, брате, срамота побјећи испод
 прстена, а до који дан сватови.

— Та не ће, валај, док је моје главе —
 рече човјек и скиде пушку с клина. — Мој
 је образ био увијек свијетао, а сад баш...
 и скочи да ће на врата.

Окупио се у авлији сав комшилук... и

много пријатеља газда-Периних, па се снеби-
 вају. Жао им, баш да рекнеш сви жалостивни.

Задржаше газда-Перу... задржаше га да
 зло не почини, а заиста би га учинио. — Му-
 чно је удвијељено срце родитељско!...

— Знаш ли шта је, брате Перо — рећи
 ће господин прото — Немој тако! Отићи ћемо
 ја и ти ево и Ристо и Тоша и Станко у Нике,
 па ћемо цуру вратити... А шта ту набрајати!
 Вратити цуру, па има ли шта више!...

— Е није тако, оче прото!... А срамо-
 та... а образ, оче прото?!... Ко ће данас
 на бијели дан?... Зар прстом да упиру, кад
 сјутра пођем и кроз Бијељину и кроз Тузлу?!...
 Их, оче прото!... вели газда Перо а од јада
 и љутње све му сузе иду.

Салете га, облете га, те он, господин про-
 то, Ристо Јеврић, Тоша Тошић, Станко Ри-
 стић пођу да врате цуру.

XI

Нико Поповић стоји с кућом чак на па-
 шиним башчама. Чим они близу куће а онамо
 чује се пјесма, свирка, коло — све бруји.

Ту ти одмах зар и свирачи и пјеванија и
 све. Пред капијом сила свјетине а авлија пуна.

Истом уђоше људи — свијет се размаче.
 Уђоше у собу и рекоше Ники Поповићу,
 да су Живковићеви дошли. Преблијеђе момак
 а срце му поче баш озбиља да застајкује.

Скочи да ће на авлију, а они на собња
 врата.

— Добројтро! — вели прото. — Нико,
 ајдемо мало у собу!

Истом газда Перо отпоче грдити... те ово,
 те оно... и поче Нику називати — ниједном
 вјером...

Прото ућуткује — сведно!

— Збори и чини што ти год воља, газда-
 Перо — вели Нико. — Ама ја сам је волио
 изнад свега... волим је, па ето, ако ћеш, узми
 ми живот... алал ти био! — вели Нико а
 момка посуо хладан зној.

— А мој образ... шта ти мислиш... мој
 образ!?!... Зар сјутра да пљују на ме... да
 показују за мном... је ли, ниједна вјеро?!...
 виче газда Перо а све би да скочи на Нику.
 — Живео сам педесет година својијех, па сам
 био чојек... а сад ти зар да се блатом ба-
 цаш на мој образ... јазук ти било!... Ђе је
 Сајка? — вели, па ће на врата.

— Немој, газда Перо! — утишава прото, утишава Ристо, Тоша, Станко, утишавају сви.

— Ево шта је — вели прото. — Нико сине, ниси учинио добро... То је хајдучки, то није хришћански ни српски... а ни поштено. Ђевојка је под прстеном, а шта ће сутра они људи рећи по Тузли?!...

— Знам, оче прото, ама шта ћу... Пусто је не бих, а зар бисте ви вољели, да сам с ножем или с пушком дочекао сватове... Немој тако, оче прото, ако знаш шта је онај свијет... ако знаш шта је срце... а Сајка воли мене!

Хука... галама! Пред авлијом, под пенџерима све ври.

— Нико, доведи Сајку! — повикаше људи. Не ће ништа бити од тога!... Изведи је и пусти, нек се она врати својој кући.

Нико се мало осмијехну:

— Бадава, браћо!...

Повикаше људи опет.

— Бадава, браћо! — рече Нико. — А најпошље извешћу, ево...

Уће Нико у другу собу и ето га са Сајком.

Сви претрнуше и посу их неки зној од чуда.

— Ах! — јекну газда Перо па стиште руком за појас.

Сајка бјеше под вијенцем.

У другој соби бјеше ђевер, кум... и сви. Ту бјеше и поп Нестор.

Сви се измијешаше. Жалостивно бјеше, браће, баш одиста жалостивно.

— Бабо, опрости!... Опрости, преклињем те небом и земљом! — мољаше Сајка.

Закољи своје једино дијете... ама му опрости!... Не куни ме!

— Прокл... — хтједе газда Перо, ама му прото стиште уста.

— Не, Перо брате!... Благословите а не клените! рекао је Христос... не, не, брате Перо!

Скочише људи с обје стране.

— Е младеж, ех младост... љубав... ех воле се... а Нико је човјек... ех младић — пара му нема!... сви говоре.

А као и шта ће већ. Ствар је готова.

Нико и Сајка бјеху вјенчани... Ено поп Нестор, ено кум Војаковић.

Моле људи газда-Перу, моле и грле га. И Сајка и Нико стали у крај, па преклињу... моле.

Али није то тако, мајчин сине! Газда Пери је до образа... Два су прста образа!...

Најпошље може ли што против свете цркве... Они бијашу вјенчани... сад већ узаман говор.

Вратио се с људима кући. Нит' их прокле нит' их благослови.

Али срце је срце, а јединче, господине, па баш да рекнеш, не мџе ни газда Перо да шеврда.

Исти дан опреми Сајкино рухо.

А онамо коло... млађарија... весеље... све звони.

* * *

И данас је Нико и Сајка најсретнији пар свијета.

Јов. А. Дуцић

АМАЗОНКА

ЦРТИЦА ИЗ ХЕРЦЕГОВИНЕ

Баш био снијег као и данас. Студено, брате, да ти срце пуца. Ударила божја мећава, па не да око отворити. На путовима стоје сметови за два човјека, па изгледају као брежуљчићи бијели. Помамио се вјетар, па се дигао дим од снијега, е не видиш пред собом ама ништа.

Ја сам се враћао из Невесиња, да будем о Божићу код куће. Пода мном је био добар мрков, што га је покојни отац узео у Лијевну на пазару. Пртио је и грабио добро. Мој путовођа Станко Бошковић, који бјеше одмах ту

из села, ишао је преда мном. Завио се првенијем појасом, само му се очи виде, а црном доста потанком вуненом струком огрнуо се па таљига.

Жао ми га бијаше, па да бих му ма колико толико помогао, извадим из бисага боцу лозоваче и пружим му:

— Ела, Станко, дедер мало нагни, не ћеш ли се, јадан, загријати.

— Вјере ми, газда, не загрија ти мене на оваком еламету ни су три оке; а дај да мало пинем, ако ништа, боље ћу дисати.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Била су нека доба а ми ни на по пута.
Све је било пусто и страшно . .

Ниће живе душе да нам назове Бога. Само по ње који кос прхне испред нас и одлети у пусто и нијему шуму.

Наједанпут се мој коњ нешто узвијери, почне застајати и љулити уши. Мишљах, да је и њему студен додијала. Станко се добро држао а ишао мало погурен преда мном, док изненада оскочи на страну и завика:

— Бјежи, газда, натраг, погибосмо!

У тај мах мој мрков фркну на ноздре, и изви се пода мном тако, да се једва одржах на њему.

Коса ми узросте а срце ми залупа као токмак, е не знадијох шта би са мном, ће сам и како сам. А кад погледам а огроман вук чучи баш покрај пута, којим ћемо ми. До душе ја сам и прво гледао вука, наравна ствар у — менаџерији, јер не бијох толико одважан, да га иђем по горама тражити и гледати, али овај пут видио сам како вук у природи изгледа. Оштрим свијетлим очима пресијеца нас, па тек, ја мислим, сад ће да јурне и онда: с Богом, свијете! . . Да имам, барем, ливар, ја штогод, чиме бих могао пуцати, хајде, хајде; човјеку би лакше било. Али нити у мене нити у Станка ни једног оружја Само у њега за појасом мален нож и ту је сав наш арсенал. Елем шта ћу вам казати, ја жив умро па ето ти! . . Док Бог нареди, те ти се мој Станко разадрије из петније жила, колико га грло носи:

— Е ха! е ха! е ха!

А и ја то исто учиним и на нашу велику радост и срећу, на наше хокање, вук сави лике па узбрдице и изгуби се у пустињи а мој се мрков стиша и умири.

— Нема вајде, газда, ми данас не стигосмо у Мостар. Нисмо далеко од мрака а на сваком кроку можемо главом платити. Него знаш шта: имам ја једног кума, Јована Пудара, овде у селу, одмах с пута, можемо с лулом дувана доћи. Па хајдмо ми лијено, да код њега преноћимо. Човјек је добар и гостопримљив; биће добро нама и коњу; јер вјере ми, газда, ја те не бих савјетовао, да иђемо даље, но на пошљетку, како ти хоћеш.

— Хоћу, Станко брате, хоћу. Само ти хајде напријед а ја ћу за тобом.

Чисто ми лакну и живот ми се поврати. Потегох опет лозоваче и нагнусмо и ја и Станко, и за по сахата стигосмо до мете.

Нисам се надао, да је кум Станков тако добар човјек. Е прими нас као своју браћу, уведе у кућу а слуге му прискочише па ми скидоше чизме, те ти ја и Станко покрај добре ватре, коју затекосмо, испаримо табане и крв нам се поврати.

— Газда — рече мени домаћин — ми постимо а ви сте путници, не ће ваш Бог ваљда у гријех уписати, ако се омрсите. Дај да се ставља.

Домаћица Вида донесе синију и стави је пред нас. А за тим дођоше уштипци, пригана јаја на маслу, сир, млијeko и суви волујски пршут. Шта да вам причам?! Слађе сам јео, но да су биле најлепше ђаконије. Све се лијено слагало: уштипци, сир, млијeko, пригана јаја и пршут, а, Бога ми, имали смо и добра вина, те смо ваљано залијевали готово сваки залагај. Нуткању није било краја; све Јово и жена му Вида преда ме гурају побољи уштипак, као веле: ово је газда, па да се не осрамотимо!

И мени ти бијаше добро, као бубрегу у лоју.

Јовино петоро дјеце, три сина и двије шћери, шћућурили се покрај ватре, па ти све у мене гледају; е бели мисле, да сам какав швабо, јер на мени бијаху њемачке хаљине.

Разговарали смо о свачем па и о времену и нашем путу и вуку.

— Е, мој газда, рече Јово, вук је мирно звијере а да те Бог сачува међеда и његова ударца. То је опасан и зао гост. Баш ћу да вам причам о тој хали.

Устаде, па отвори јелов сандук и извади голему међедину.

— Гледај, газда; гледај ове шапе, па чељусти, како је све страшно.

— Је ли си ти, ваљда, убио тога међеда?

— Не ја, брате, него ћу ти причати како је то било. Мој син Петко, који је јуче отишао у Невесиње и оћерао шест товара главатог купуса, да га у чаршији прода, по несрећи, да речем, својој, узме ти лани, некако пред Аранђелов дап, сјекиру и оде ту одмах у шуму да насијече дрва. Моја шћер Гордана, коју сам љетос удао у Бијело Поље за сина Петра Вулића, баш близу те шуме чувала је стоку. Кад ти, мој брате, она чу неку ломњаву и човјечи глас да зове у помоћ. Храбра је па се приближи боље шуми а кад тамо, на Петка насрнуо гладан међед и хоће да га закоље. Срећа те је Петко снажан и имађаше поза

машну сјекиру. Ударао је међеда што је могао ббље.

Али ко ће тој стрвини одољети?! Међед се пропне на стражње ноге и бијесно режући зграби Петка шапама за мишице, на то Петко испусти сјекиру и даде се у очајну и самртну борбу. Крв му је лопила и још мало и никад га више кућа не би жива виђела. Али моја Гордана — Бог да јој даде здравље и дуг живот! — прискочи своме брату у помоћ. Зграби сјекиру и изнарамице стане ударати међеда у чело, колико је икад могла. Међеду се заврти мозак, занесвијести се и посрне. Гордана спази у Петка за појасом нож, хитро га тргне и малаксалом звијеру прекоље грклан све до кости. И ово је кожа тога крвника, која ће ме вјечито сјећати на моју Гордану, јер да ње не би, Бог зна би ли ми Петко данас живио.

Све нам је то причао у живу одушевљењу и с неким поносом. Ја сам цијело вријеме пажљиво гледао Јована и радознало слушао сваку његову ријеч. Не могах се начудити снази његова сина и још више смјелости његове шћери и љубави њене спрам брата. Од срца сам жалио, што није ту, да је видим и да јој речем: Живела, Српкињо и вјерна сестро!

На бадњу вече 1893.

Мени је једнако звонила прича Јованова и кад смо легли да спавамо, ја сам често испод кабанице, којом се бијех покрио, погледао на врата, јесу ли затворена. Све ми се чињаше, да чујем урлик вукова; па опет међед... па свашта може бити... И право да вам кажем, мало сам спавао и једва дочекао дан.

Хвала Богу, међава је попустила и по мало се ће ће ведрило. Захвалимо домаћину и домаћици и ја се бацам на одмореног мркова и са Станком рекох им: »с Богом!«

У мрак стигосмо у Мостар, јер од великог снијега, што бјеше нападао, не могасмо брзо грабити.

Код куће затечемо све здраво и весело. Била је бадња вече и послје малог одмора привеселим бадњаке с братом старијим и прелијемо их вином а дјеца се весело стадоше ваљати по слами.

Сутра дан, на Божић, кад сам нашао друштво код нашег попе, испричам им пут. Јунаштво, смјелост и одважност Горданина и њена сестринска љубав чисто их занесе. Узеше пуне чаше и кликнуше:

— Е то је сестра! То је Српкиња!

А ја додах:

— Амазонка!

Алекса Р. Шантић

ПРОЛЕЋЕ

НАПИСАО Ћ. ВЕРГА

Сунце је сјало васцели божји дан и све су врвеле лепотице по Милану, кад је у њ улегао Павле са својим ђеманетом под папизмом и срео Кнегињицу. Овако се звала једна од оних девојака, што раде у помодним трговинама. Другарице ју прозваше Кнегињицом, што имађаше лепо и господско лишице и нежне ручице и што беше мало поносите; па с вечера, кад би све остале, као јато врабаца, налетале под градске тремове, она би тада радије сама за се поносито корачала, заогрнута својом белом отканом марамом, шетајући се тако све до оних градских врата, што се зову Porta Garibaldi. Тако се сусрела и са Павлом. Он је тада лутао по свем граду, сав зароњен у своје музикалне мисли и оне младићске снове о будућој слави. То бијаше једно од оних дивних вечера, кад се у толико лакше уздизаше звездама у облаке, у колико га јаче тишташе празан стомак и празна кеса. Кнегињица иђаше пред њим, лако

корачајући и по кад кад, кад би морала са својима мало укаљаним ципелицама силазити са тротоара, задижући своју сиву сукњицу. Павлу се чинило, да у тој девојци види оне веселе ликове, што имађаше у својој машти, па је с тога увек радо ишао за њом. Те тако се видеше више пута па одлучише, да се изближе упознају. Кад ју је он први пут ословио, она је прснула у смеј, и од тада, кад год би га срела, само би се смешкала. Она је мислила: Да сам га одмах на прве речи саслушала, можда ме не би ни тражио више.

Најзад, једног кишовита вечера — Павле је тада још имао кишобран — шетали се њих двоје, руку под руку, неком доста мртвом улицом. Ту му рече, да се зове Кнегињица, па онда стидљиво изустити и своје право име. Павле ју допрати на педесет корака од њезине куће и ту се растадоше, јер она не хтеде, да ико, а најмање Павле, види ону сиромашну кућицу, где су живели родитељи њени.

У такву животу прохујаше две, три ли, недеље. Павле би ју увек дочекивао у трему крај улице Силвија Пелика. Ту би се шћућурио у своје тропном летњем оделу, кроз које страховито продуваше јануарски ветар, па би ју чекао. Она би увек долазила брзо и журајиво, подигнувши колчак на своје лице, које је од зиме и ветра свагда било црвено. Утиснула би руку под његову и онда би се лепо забављали, што но реч, бројећи птице у ваздуху и полако шетајући се по зими. Том би приликом Павле причао силесију ствари романтичних и страшних а она би га молила, да јој све то протумачи у миланском наречју.

Први пут кад се беше попела у Павлов стан, који је био на четвртном боју, те га ту чула где свира на гласовиру оне његове романсе, о којима је толико причао, онда тек поче, онако као кроз маглу, схватати његове разговоре. Радознало а плашљиво зверала је свуд по соби, и где, наједаред осети, да јој се очи наводниле.

Код оне модискиње, где је Кнегињица радила, тамо иза папирнатих кутија и оних по столу разбацаних гомила вештачког цвећа и разнобојних пантљичица, нешто се зукуало о новом јарану Кнегињичину. Зли језици претресаху његово оскудно одело и ругаху се са његовом сиротињом у опште; како не може својој драгани да поклони ни једну — цицану марамицу! На та преклапања би се Кнегињица чинила и невешта; само би слегла раменима па ћутећи и намрштено радила свој посао.

Жутокљуну уметник вас дан јој се напричао о својој будућој слави и још о стотини других лепих ствари. Говораше, како се морају венчати, да му она не би имала права пребацити, да ју је обмањивао и издавао се не знам за кога — што но кажу: за кнеза руског или барона сицилијанског.

Један пут — било је око првог у месецу — хтеде да ју дарује, бурмом од злата. Она порумени и до суза тронута стане му захваљивати; први пут му је стиснула руку тако јако, јако, али — дар је одбила. Можда је знала, колико је претурио борбе и искушења кукавац, док је тај дар купио. — А видиш, да јој је и скупљи поклон понудио онај други, Бога ми, примила би га без речи и не би толико захваљивала. Од тада, да не би срамотила свога драгана, баца се Кнегињица у велике трошкове. Узе од Кордусија једну хаљиницу на веру, потроши на пијаци ди Порте Тричинезе двадесет лира за један огртач, и накупова у Галерији Векији сила којекаквих стаклених накита. Онај други беше ју научио, да тежи и гине за тим, да се кићури. Павле о њему не знашаше ништа а не беше му познато ни да се Кне-

гињица задужила, па би се чудило: „Како си ми тако лепа!“

Кнегињици је било мило, кадгод је то чула; осећала се сретна, јер драгог задовољава својом лепотом.

Недељом, кад би било лепо време, ишетали би њих двоје онамо иза царинаре, до острва, што се зове Изола Бела, или онога — Изола Бота — што је копну тако близу, да је одавде увек запрашено. Ту је било дана, када се трошило без рачуна, кад се лудо бацало. А када би требало плаћати ревенем, тада би се Кнегињица љуто кајала са глупости, што их је починила тога дана; тако би ју нешто стегло око срца, да би одмах отишла до прозора, што гледаше у врт, и ту спустила на руке своју замишљену главу. Онда би Павле полако пришао, стао са свим до ње, раме уз раме, и ту би при заласку сунца упрли очи у слику оног зеленила, што се пред њима простирало, и уживали неку узвишену меланхоличну насладу. Ако је падала киша, онда се забављали на други начин. Одвезли би се на омнибусу од Порте Нуове до Порте Тричинезе, или од Порте Тричинезе до Порте Виторије. То би их стало тридесет солада, али би се бар провозали господски. Увек мислећи на те лепе недеље, Кнегињица би свих шест дугих дана провела у марљиву раду, бојадишући траке и састављајући вештачко цвеће, а Павле дан пре и после недеље обично не би — ручавао.

Ето тако претурише зиму и лето, једнако се играјући љубави, као што се деца играју ратова и литија. Она му не допушташе ништа више, а он, вајни љубавник, не усуђиваше се више ни тражити. А ипак, она га је љубила, јако љубила Сав јад беше због оног другог!

У том дође и октобар. И одасвуд се већ осећала она тешка јесења суморина. Да би се мало разонодили, предложи Павле да изађу у пољане, онамо до језера Комо. Тако и учинише. А користеше се једним даном, кад њезин отац није био код куће, те се одвезоше до језера. То је био скуп излет — педесет лира потрошише тога дана! На путу, онако у разговору, запитаће Павле Кнегињицу: шта би радила, да се деси да мора ноћ пробавити ван куће. Смешећи се одговори она: „Па рекла бих, да сам рад прешна посла морала преноћити у дућану“. Кад стигоше у свратиште, хтеде гостијоничар да зна, хоће ли се њих двоје вратити са вечерњим возом, па запита Павла. Овај га је гледао сметено и није знао шта да одговори. Кнегињица га извуче из неприлике.

„Путоваћемо сутра!“ — рече гостијоничару.

Чим су остали у соби сами, загрлише се — Кнегињица му није више кратила.

Ој, лепо дани, кад оно шетаху под лиснатим дивљим кестенима, идући руку под руку задубљени у се и своје снове, па их се ништа не тицаше ни она свила, што се проважаше у кочијама на четир коња, ни ирошки шешири оних варошких ђидија, што са цигаром у зубих поигравају своје помамне коње по градским шеталиштима! Ој, недељице про- благоване са пет лира! И ви, бајна вечера, кад сто- јаху пред кућним вратима те се мимо њих гураху хитни пролазници, а они ни са хиљаду речи не могаху да се опросте — до сутра! Ко би мислио при првим њиховим сусретима, да ће се њих двоје тако озбиљно завоleti? Па ипак, сада, кад имају већ доказе својој љубави, за чудо се неспокојно осећаху.

Павле још никада не спомену оног другог, ма да га беше наслутио још тада, кад му је први пут дозволила Кнегињица да ју закрили својим кишобраном. Погодио је он то из стотине којекаквих маленкости, из њезина понашања и неког чудног тона у њену разговор. А сад га је морила махната радозналост, Кнегињица беше срца искрена; при- звала му је све. Павле јој не рече ништа.

Знали су да им се забава мора доконати а да- нас а сутра, знали су то обоје, али их та мисао није морила. После њезине исповести осећао се Павле много лакше; као да му је пао неки терет са срца и да се опростио свију немира, те ће сада много лакше дочекати час, кад ће јој морати рећи: С Богом остај! На тај су часак обоје од сад често помишљали, али мирно, са неком извесном резигна- цијом, коју је родила зла слутња; помишљали су онако, као што се помишља на нешто, што се не може избећи. Али кад надође речени часак, ипак се збило са свим друкчије...

Кукавни Павле није имао ни новаца ни одеће. У својим издераним ципелама беше му некако не- згодно вијати оне визије својих уметничких снова и младићке амбиције. А те магловите слике слегеше се амо са свију крајева Италије, да овде, под сјај- ним кристалима градских тремова, у студи ноћних и сумору подневних часова, избеле и истају — као дим! Којекакве глупости своје љубави платиће — скупо! Та човек, када у својој двадесетпетој годи- ни нема ништа више, до само ватрено срце и смео дух, онда се, Бога ми, не сме заљубљивати, па ма и у Кнегињицу. Нема права одвраћати ничије љу- бавне погледе, ако није рад, да се суноврати у ам- биз ништавила са висине свога одушевљења, које га је занело и које би му могло бити — звезда боље будућности. Треба ићи напред, увек само на-

пред; треба очи добро отворити, лакомо их увек упрти у свој смер; не треба ништа друго слушати; срце треба затворити; треба грести ногом неумо- ривом, која мора ићи напред, догод срце бије!...

И разболе се Павле. Три читава дана није знао о њему нико ништа па ни Кнегињица. У том запо- чеше они суморни и дуги дани, кад се шеће по прашним друмовима онде вап града и кад се раз- гледају излози Драгуљарски и читају оне пискарине, што су прилепљене на вратима капелица. У тим данима кад гледаш у воду, што брза под мостом дел Навиљо, хвата те вртоглавица, а погледаш ли у вис, мораш спазити шиљасте стубове саборне цркве, који те чисто засењују. Кад је сад чекао Павле с вечера у улици Силвија Пелика, било му је много мрже; и Кнегињица није корачала више она- ко лако и убаво.

У то време изненада се осмехну на Павла луда срећа. Ако хоће да свира у гласовир по концер- тима и каванама американским, нуде му за то го- дишње — четир хиљаде лира! Разуме се, да је понуду прихватио тим веселије, јер га је тиштала ужасна сиротиња. Али није заборавио ни своју Кне- гињицу. Истог вечера позвао ју је на вечеру, која је била приређена у засебној собици код Биџија. Баш као богаташ, ком се пресипа! Примео је био сто лира у напред, па их је тог вечера подобро окрњио. Сирота Кнегињица, Бога ми, разрогачила очи, кад је видела ту сардапапалску част. После каве, кад јој се већ мало мутило по глави, седећи на дивану наслонила се леђима на зид. Изгледаше нешто бледа и суморна, али лепша по икада. Павле ју љубљаше у врат, тамо под гроце. Она му није кратила, али га је погледала некако чудно, као да је већ наслућивала да је близу беда и невоља. Да би јој показао, како ју воли, питао ју је, шта би њих двоје чинили, кад се не би више видели. Кне- гињица му није ништа одговорила; окренула се мрачном делу собе па се јадна, не мицаше, да се не би виделе оне сјајне дебеле сузе, што се котрља- ле низ лице. Кад је Павле то разабрао, неугодно га је дирнуло. Никад ју још не беше видео да плаче.

— Шта ти је? — питао ју је једнако.

Она или му није одговорила, или је промуцала кроз плач: Па није ми ништа! То је рекла онако, као што се обреца јогунаста девојчица.

— Да не мислиш можда на оног другог? — сад ју је први пут упитао Павле.

Она је климнула главом у знак, да је погодио, и тако је заиста и било. Почела је јецати...

Онај други! Те две речи значиле су много. Спо- мињале су јој некадање веселе дане, пролеће ње-

зине младости, којој је усуд досудио, да се расплини и да је нестане, указивале јој на тужну садашњост, кад ће ето да се растане са момком, који већ беше душа њезине душе, а који би јој такођер за месец или за годину дана постао — туђин.

У том часу можда и Павле размишљаше то исто, јер не могаше речце да изустити, само ју је загрлио, јако, јако... па су заједно плакали и најзад се почели смејати.

— Дакле ћеш да ме оставиш? — јецала је Кнегињица.

— Ко ти је то казао?

— Није нико, али ја погађам, ја — знадем. Отићи ћеш.

Павле потврди главом. Она још једном упиљи у њ своје сузне очи па онда се окрене од њега и стаде опет плакати, тихо — тихо...

Мало после, или што јој глава није била са свим у реду, или што је била сувише раздражена, поче, као у неком бунилу, причати му ствари, које је увек, од чести са своје плашљивости, а од чести из љубави спрам њега, до сад тајила. Започе причу о ономе другом.

Ако ће истину рећи, она није од куће богате; отац је имао малу службицу на железници а мати је радила женске радове за друге; сад већ поодавно побољева. Да би и она допринела нешто кући, стала је у помодну радњу. Овде, мало оне хаљине, што их је увек гледала, мало оне ласкаве речи, што их је увек слушала, мало пример а мало и њезина лахкоумност и таштина; уз то све још другарице и онај момак, што никад није скидао очију с ње. Па ето — тако је било. Није знала да је учинила зло, ма да јој се одмах чинило, да то треба од родитеља да таји, јер отац јој је био поштен човек а мати јако побожна. Та њих би двоје од бола пресвиснули, кад би само посумњали. Убило би их, што би себи пребацивали, да су своју кћер пустили као лику низ воду. Али она је сама свему крива... или, није она! Па добро! Ко је био крив? Зна сад само толико, да, од како се упознала са својим Павлом, није више ништа хтела да зна за оног другог, а сад, кад ју Павле оставља, не ће више да зна — ни за кога.

Кад су излазили од Бифија, тешко, једва се кренуше; на ново су стали спомињати оне своје слатке а тужне дане. Кад су стигли на угао, где су се први пут срели, и на стазу, где су први пут прозборили, казивали су:

— Ето, ту! Ено, сиде!

— Није, мало даље!

И полазили су онда даље споро, неодлучно, сме-тено. При расстанку рекоше:

— До сутра!

Други дан спремаше Павле свој пртљаг. Кнегињица клекла пред онај незграпни сандук, па му и она помаже. Слаже оно мало његових ствари, па књиге и оне нотне папире, на којима је за последњих дана своје име начрћкала... То његово рубље ту видела је она толико пута код себе. А сад? Ено једна ствар лежи на другој, све ће ишчезнути у један пут. Срце јој се стаде кидати.

Павле вади из ормана, па додаје комад по комад. Она слаже полако, лепо, пажљиво, да се не би ни једна бора начинила на рупцима ил чарапама. Говоре мало; из свега се види: хитно им је. Кад је Кнегињици дошао под руку онај стари календар, у који је Павле обично бележио, она га метне на страну.

— То ћеш ми оставити, је ли?

Он пристане а и не осврне се.

Напунише сандук и још преостаде тамо амо, по столицама и торбама, нешто старе одеће и подерана рубља.

— За то ћу се постарати сутра — рече Павле.

Она притисне коленом заклопац од сандука а он стегне ремење, што беше на њему. Онда она оде до постеље, по пошу и кишобран, и ту онда, на дрвени оквир постеље, седне, тужна претужна. Соба је изгледала тако суморно. Зидови голи, нигде ништа; само у сред собе стоји незграпни сандук, а Павле корача горе доле, везујући неспремљену преоставштину у велик омот.

Тога дана се пред вече шетали последњи пут. Кнегињица му се некако плашљиво спустила на руку; као да осећа, како јој драги постаје туђин. Уђоше к Фоскатију. Овамо су обично свецем и недељом долазили, али се нису дуго задржали. Брзо су оданде изашли. Павле је замишљао, како ће други пут, кад се опет ту слегну сви ови људи, они паћи Кнегињицу, али она — не ће паћи Павла међу свима тим људима... Још ће отићи на пиво у ону каваницу на пијаци Бонапартовој. Та је велика пијаца Павлу за то била омиљела, што је за летњих вечера толико пута по њој шетао са својом Кнегињицом.

На далеко допираше свирка из каване Гуокијево и видели се осветљени округласти прозори позоришта Дал Верме. Дуж целе дуге улице све је врвео свет пред каванама и пиварама. А звезде, у тавну плаветнилу, изгледале су, као да би да задршћу; тамо амо, по мраку улица светлуцаше по који шиљак гаса, крај којег су пролазиле све две по две

крне и неме сенке. Павле размишљаше: „Ето ти и последњег вечера!“

Кад стигоше у каваницу, да би избегли вреву, сместише се подаље у једном слабије осветљеном закутку, па су тако седели а леђа окренули засади кржљава грмља, што је било усађено у старе бачве за камено уље. Ту Кнегињица отргну два лиска и један значајно пружи Павлу. Иначе би се таком чему слатко насмејала. У том стиже до њих онај слепи свирач, што дрикаше на китари целог тог вечера. Павле баци у тањир сав ситни новац, што је имао...

Задњи пут се видеше на железничкој станици. То беше горки часак хитног растанка, растанка без појезије. С једне стране мољакање и запомагање, с друге стране хладноћа и путничка ужурбаност. Кнегињица је за Павлом ишла свуд назорце, као његова сенка. У лицу бледа као крпа, са кишобраном под пазувом ћутећи га прати стопу по стопу; сад да преда пртљаг, сад опет до касе. Павле је изгледао са свим друкчије. Цела му је појава одавала неку хитњу; као да је рад што пре да се отресе неког терета. Тако стигоше до чекаонице. Ту, при уласку, чиновник затражи карте. Павле пружи своју; она није имала. Ту се дакле растадоше онако у хитњи и вреви; пред силном светином, што се гурала унутра, и пред чиновником, што је ровашно карте.

Кад је он ушао унутра, Кнегињица је још једнако стојала са својим кишобраном под пазувом, онде пред вратима. Изгледала је, као да још увек неког очекује. Усправила се, па блене сад у оне велике огласе, што су по зидовима прилепљени, сад опет

у путнике, што се од касе амо у чекаоницу гурали. Тим блесастим погледом свакога би од њих испраћала, све док не би ушао у чекаоницу, па би се онда опет враћала да гледа друге, ако би се још ко јавио.

Најзад, после десет минута такве борбе и киданја, звижне и крене се локомотива. Кнегињица притисне јаче свој кишобран, па оде полако, полако, по мало посрћући. Ван станице сруши се на камениту клупу.

— С Богом, животе срца мога, што се сад крећеш!... С Богом ти, што си већ пре њега отишао! А с Богом и ти, што ћеш после њега доћи и — отићи, као што је он сад отишао! С Богом!

Кукавна Кнегињица!

А ти, вајни уметнице по каванама, што се сад дижеш у хајку за срећом, хајде иди, да се узмогнеш лепше одевати и да се можеш кљукати по вас дан лепим ђаконијама; жури се, да оствариш у један пут своје снове у задају и диму кавана у земљи, где те нико не зна и не мари; бегај, да заборавиш Кнегињицу мед оним кнегињама тамо даље, кад ти задовољство са добра шићара у каванском тањиру изагна из памети суморну слику тужнога растанка овде пред чекаоницом! Па једном, кад се вратиш и не будеш више млад, сиромаш, вртоглав и сањало, као што си био некада, ако сретнеш опет Кнегињицу, не спомињи јој више лепих дана некадањих, ни оне туге и осмеха! И она ће се доње јако променути; не ће се више одевати на веру у Кордусија, али не ће те више ни — разумети. А то је још увек по кад кад — врло жалосно...

С талијанског

Илија Шумановић

КЊИЖЕВНОСТ

ГРИЛПАРЦЕРОВА „САФА“

ОД ДРА ЕМИЛА РАЈХА

(Свршетак)

Тако незадовољан самим собом срета дивни пулолак Мелиту те у призору, по којем се разлио најфинији миомир невине простодушности, откривају обоје своје срце. Пола несвесно, по тим неодољивије вуче га нешто том умилном чеду, пред Сафом изгледа сам себи да је нико и ништа, њој мора он за све да каже хвалу, но робиња мора *њему*, робиња са неразвијеном још душом пристаје уза њ, а не бистра, поносна песница. Рамнес се вара, не задобија Мелита Фаона дарима господаричиним, не,

него својом урођеном умилношћу, својом свежом, тихом нарављу, која јој свуд стиче пријатеља. Сафа стоји тако високо, да момка, који се никад не може надати да ће је достићи, тим понижава; њих обоје би били несрећни, јер „равно само лако спаја се“. Место да се бојажљиво диве ловор-венцу, који је Сафа извојевала, кад би Мелити у крило метнуо венцац, који је телесном снагом и умешношћу у Олимпији он сам извојевао, то би било нешто за Фаона. Девојчету без родитеља и без завичаја може он бити

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

све и сва, више бог него смртан човек, а за њега највеће благо, да њу назове својом.

Ни Сафина љубав није била истинитија од Фаонове. Она у њему љуби репрезентанта младости, која већ хоће да одбегне од ње, љуби у њему идол, који је њена фантазија преобилно искитила, а не човека на јави. Обоје су пружили руке за сенком, Сафа још више него он. Она је хтела да споји службу небу и срећу на земљи. Покушај тај није пошао за руком већ првој јој младости, Фаон јој је управо последња карта, која јој преостаје да је изигра, с тога тако и стрепи да ће га изгубити и с тога и не може да преживи тај удар. С тога се, догод може, опире уверењу, да његово срце не куца за њу, те је Мелитин ненамерни тријумф распаљује до тако безгранична беснила, да голим ножем од робиње захтева ружу. Та ерупција одговара са свим њену наглом, жестоком темпераменту, јер Сафина мирноћа у првим чиновима није ништа друго до мирно стечена одмереност; непрестано је мучи страх, да ће опет наићи на њу безобзирна суровост, и тек кад се одрече свега, тек се онда умири са свим. Ту се од чести додирује са својим творцем, који се с почетка усиљавао, да ствара верно по узору Гетову, с тога исход првога и другогачина има епско-лирски карактер, а доцније, кад се опет усуди да буде Грилпарцер, диже се бујна радња до снажних завршетака. Сафа, која се толико заборавила, да мал те није убила робињу, која Мелиту онда шаље на Хијос, да је онде заточи, која наређује да се бегунци вијају, да се раставе, која је рада девојче на силу да задржи као робињу, таквим је ниским поступањем сама себе окаљала те је само смрт може опрати. Но и Фаон ваља да одмазди, ма како да је био надражен; срамне погрде (а Рамнов је говор ушлетен, не да двоје драгих окриви, него да обеснажи Фаонове погрде) нису тим оправдане, нарочито кад је Сафу руководила љубав према њему. Он је мањи, себичнији него Сафа, па и онда, кад — не толико надражен као она — са свим озбиљно напада на старог домара, који врши само своју дужност. Психолошка потреба изазвала је и њега и њу, да тако раде па ако Фаон долази до своје скромне среће а Сафа пропада, онда се тим испуњава само гвоздени закон у свету, који је лако задовољеној ограничености понајвише оданији него поносној души, која се отима о велико. У величини лежи опасност; што је даље оно, за чим човек тежи, тим се теже може тежња задовољити. У границама задовољне обичности ужива човек у животу, ван њих непрестано само тражи и пипа, отима се, бори се, мучи се.

Сафа је полетела била у висину, но кад је по плаветном етиру запливала високо над маличном вревом људском, кад је нагла до сунца, тада је обузе чежња за сигурном земљом, за блаженим задовољством домаће ограничености. У горким часима туге и бола мора да одмазди ту слабост; не може натраг, ко је једаред одабрао; Сафу су оба света истисла те она посрће, мучи се и не зна шта ће, док се не осоколи те се својевољно умирући не одрече ниске земље па опет задобије своје грађанско право у оном вишем царству идејалâ. Тако је она смрти намењена још од искони; ле да је душевно умрла, стигла би до мете, до које је дуго, нагло хитала; ле тим, што се најзад решила да телесно умре, могла се опет дићи у свој прави завичај. „Сафа“ схваћа Тасово питање са много општијих гледишта и још се дубље зарања у његове дубљине. Ко као уметник, испитивач, мислилац, државник хоће да створи нешто велико, мора се одрећи оне среће, о коју се отима обичан свет. То је само за јака тела а за слабе духове; души, која тежи за нечим вишим, друге су сврхе пред очима а не млакоњасто задовољство. Но ко се отео те не живи као сав свет па после не може да издржи, да саморан, несхваћен од жагорне гомиле иде својим путем, ко опет хоће да се помеша међу гласни рој, тога чека судбина Икарова, Фајетонтова. Јесу ли крила његова духа била од воска, растопе се те се он јадно сруши на земљу; је ли хтео да тера сунчева кола а није имао снаге, отму му се ватрени хати те јаднички плати за безочну накану. „Сафа“ указује на незатомљиви јаз међу онима, који траже уживања у животу и онима, који су ради да створе што велико. Исти суморни назор о песничком позиву, као у „Растанку с Гастајном“ (1818), нашао је израза и у овој, по облику савршеној драми па и за рапсоткињу са Лезба важи оно, што је песник у Паризу себи, опомињући сам себе, довикнуо у „Одрицању“:

„Судбина људска, то је: немати,
Уживање је, чег с' одречеш сам

Јер вајкадашње силе природне
Слободин пород не бегенишу,
Држећи да је отет праву им,
Те вребају га па га заробе“

За јунакињу су погодбе одрицању још теже, јер се она као жена двоструко љуто има да бори у околици, која мисли друкчије. Сафа пропада, али не као побеђеница, она се растаје са светом по својој вољи као победилица; тако одмазди то, што се забунила са смеле стазе оних, који језде по висинама човечанства, и услед тога исход те трагедије уздиже човека.

ПОШТОВАНИМ ЧИТАОЦИМА „СТРАЖИЛОВА.“

„Стражилову“ је ово последњи број. Није му се дало ни да дочека краја својој седмој години...

Пре једно три недеље извести ме издавач „Стражилова“ госп. Лука Јоцић, који се и донде често тужио на слаб одзив српске читалачке публике, да је лист спао на двеста претплатника. Уједно ме том приликом замоли, да пристанем на то, да с крајем треће четврти са свим обуставимо лист, јер би целу последњу четврт он морао издржати из свога, дакле на очигледну своју штету. Шта сам ја ту знао друго, него диспензовати издавача од обвезе, које га је у смислу нашег уговора могао спасти само мој пристајак. У толико сам мање зазирао од икаква приговарања саму себи, што је издавач изјавио, да је готов вратити новац оним претплатницима, који су претплату послали до краја ове године.

И тако ми сада не остаје ништа друго, но да се опростим од поштованог српског читалачког света, овога пута не више само на неко време, него једаред за свагда. Та и како би ми икад још могло и на ум доћи, да се упустим у посао, за који већ у напред с огромним квантумом сигурности могу рећи, да ће се а пре а после изјаловити!

Кад сам оно пре, мал те не пуне, три године поново покренуо „Стражилово“ и првом броју новoga течаја на чело с истинитим одушевљењем и искреном вољом истакао смер „Стражилову“, нисам се надао, да ћу тако брзо морати — положити оружје. А баш сам и донде имао, што но реч, жалосна искуства. Но толико ми се оном приликом обрицало, толико „у изглед стављало“, да сам једва могао бити спреман на ово данас. А ето се ипак десило тако. И тако се нема ни куд ни камо, него се са „Стражиловом“ морам повући и то — понављам — не до бољих, него за сва времена. Било па прошло!

Какво је било „Стражилово“; је ли одговарало својој сврси те је ли вредно било да излази — и у сто других таквих питања, на која се у нас обично одмах онако с неба па у ребра одговара с неумитном оштрином хладна судије — ништа лакше него то! — није моје да се упуштам. То нека пресуде други. Ја само толико знам и толико могу рећи, да сам гледао, колико сам умео и могао, да „Стражиловом“ послужим што више српској књижевности, и не могу а да овде од свег срца не захвалим свима, који су ми у том били на руци и помагали ми. Нарочито — и овде пред читалачким светом — захваљујем свом добром другу и пријатељу, Андрији М. Матићу, који ме је заступао, док сам био лечења ради у Карловим Варима.

У НОВОМ САДУ, 1. октобра 1894.

Јован Грчић,

власник и уредник „Стражилова.“